

A szlovákiai magyar kisebbség története 1918 és 1929 között

Marosi Renáta

A *Vybrané aspekty postavenia maďarskej minority na Slovensku v rokoch 1918 – 1929* című szlovák nyelvű publikáció egy történelmi projekt eredménye, amelyet 2011-ben fejezett be a Szlovák Tudományos Akadémia kassai Társadalomtudományi Intézete. A könyv megalkotásában magyar és szlovák történészek egyaránt közreműködtek: Soňa Gabzdilová, Štefan Šutaj, Popély Árpád, Simon Attila, Szarka László, Mária Ďurkovská és Milan Olejník. A 159 oldalas mű hat tematikus egységre oszlik. A bevezetést követő első egység öt kisebb témakörre van felosztva, melyekből megtudhatjuk, hogy milyen forrásokkal rendelkezik a cseh, a szlovák és a magyar történettudomány a szlovákiai magyarok történetét illetően. Rövid áttekintést kapunk a nemzetállamokba került etnikai kisebbségek arányairól, valamint arról, hogyan viszonyult Csehszlovákia a német és a magyar kisebbséghez. A második fejezet túlnyomóan demográfiai adatokat és jellemzéseket tartalmaz. A huszonegy táblázatból és az ezeket taglaló hat alfejezetből főleg az 1919-es és 1921-es népszámlálási adatokról kapunk átfogó képet: a szlovákok, a szlovákiai magyarok és a többi kisebbség számbeli arányáról, korbeli megoszlásáról, szakmájáról stb. A harmadik fejezetben a szerzők a korabeli magyar politikai elit reakcióit jellemzik, figyelemmel követve Csehszlovákia geopolitikai helyzetét. A leghosszabb, ötödik fejezet tárja elénk a magyar külpolitika jellegét és a szlovákiai magyar kisebbségi politika orientációját a két világháború között. Ez a fejezet olyan témakörökkel foglalkozik, mint a kisebbség társadalmi helyzete Csehszlovákiában, a magyar revízióra vonatkozó tervek, a negativista és aktivista politikai alternatívák, vagy éppenséggel az eddig kevésbé kutatott német–magyar együttműködési tervek. Az utolsó, hatodik tematikai egység a magyar kisebbség anyanyelvének a (cseh)szlovákiai oktatásban elfoglalt helyét mutatja be; ehhez csatolva négy alfejezetet és három táblázatot találunk.

Minden fejezetet szlovák, magyar és angol utószó követ, melyek után egy válogatott bibliográfiát és egy rövid ismertetést olvashatunk a publikáció szerzőiről.

Összességében a mű által képet kapunk arról, milyen körülmények és események befolyásolták a szlovákiai magyarok sorsát 1918 után. Betekintést nyerhetünk a csehszlovákiai és a magyarországi politika viszonyaiba a magyar kisebbség vonatkozásában. Megismerhetjük a kisebbség céljait, törekvéseit és hozzáállását „a nemzetállamhoz”. A publikáció hangsúlyt helyez mind a szlovákiai magyarok történeti eseményeinek, mind pedig

művelődésüknek-oktatásuknak az elemzésére. Ezenkívül a szerzők a szlovákiai magyarok számbeli megoszlását különféle táblázatokkal vázolják fel az olvasók számára.

A magam részéről két különösen érdekes részletet szeretnék kiragadni a könyvből, amelyekből minden eddiginél közelebbről ismerhetjük meg a szlovákiai magyarság számarányát 1920 után. Az első részlet *Štefan Šutaj* szlovák történész (a kassai UPJŠ Történelmi Tanszék vezetője) álláspontja, amelyet a *Historický náčrt postavenia maďarskej menšiny na Slovensku (1918-1989)* című részben ismertet arra vonatkozóan, hogy Trianon után milyen nagyságrendben éltek magyarok Csehszlovákiában: „A magyarországi lakosság egy része az újonnan alakult Csehszlovákiába került át, így válva nemzetiségi kisebbséggé. Az 1921-es népszámlálási adatok szerint Csehszlovákiában 657 646 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek, ami a köztársaság lakosságának 5,1%-át tette ki. Ebből nagyrészt, 605 597 lakos élt Szlovákia területén, s itt a lakosság 21,7%-át képezték”. (42.) Ezen adatok által érezhetővé válik, milyen számbeli megoszlás jellemezte az egykori Magyar Királyság magyar nemzetiségű lakosságát az új államban. Mélyebben értelmezve az adatokat azonban abba is belegondolhatunk, milyen presztízs, politikai és egyéb veszteségeket, illetve traumát jelenthetett az érintetteknek, hogy immár kisebbségként voltak kénytelen folytatni életüket egy másik államban, új jogokkal és új környezetben.

A második részlet által a két világháború közötti kisebbségpolitikai attitűdök válnak világosabbá, ezáltal pedig a magyar kisebbségi politikai céljai is. *Simon Attila*, a komáromi Selye János Egyetem Történelmi Tanszékének vezetője és a Fórum Kisebbségkutató Intézet Történelmi Kutatások Részlegének igazgatója, valamint *Szarka László* ugyanazon egyetem tanára és a MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet tudományos munkatársa több helyen írnak a szlovákiai magyarok aktivista pártjáról. Ezekből az írásokból megismerhetjük a szlovákiai magyarok különféle politikai hozzáállását Trianon következményéhez. Simon Attila *Zabudnutí aktivisti* című tanulmányában három csoportra osztotta a magyar pártokat: „Az ellenzéki vagy negativista párt közé sorolandó mindenekelőtt az Országos Keresztényszocialista Párt, és bizonyos mértékben a Magyar Nemzeti Párt. A második csoportot az aktivisták alkották, akik egy bizonyos fokig együttműködtek a hasonló politikai orientációjú csehszlovák pártokkal (Csehszlovák Szociáldemokrata Párt, Országos Magyar Kisgazda, Iparos és Munkáspárt), és jelentős mértékben függtek a csehszlovák pártok politikai és anyagi támogatásától. Végül a Kommunista Párt, aki annak ellenére, hogy jelentős számú magyar kisebbségi tagot integrált magához, nem definiálható magyar pártként.” (50.) A három párt három különböző céllal és sokféle különböző eszközzel igyekezett érvényesíteni az érdekeit. Bár az ellenzék és a baloldal egyaránt elutasította a versailles-i békerendszer

eredményeit és következményeit, végső céljaik különböztek egymástól. Ami az aktivistákat illeti, ők együttműködést tanúsítottak a csehszlovák állam azon pártjaival, amelyek hozzájuk hasonlóan gondolkoztak.

Gabzdilová, Soňa a kol.: *Vybrané aspekty postavenia maďarskej minority na Slovensku v rokoch 1918–1929*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV 2011, 159 s., ISBN 978-80-89524-03-7.

Egy (szlovákiai magyar) kardinális pillér Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről

Baka L. Patrik

Emlékezetem szerint Keserű József mondta egyik irodalomelméleti előadása során, hogy a művészetekben – s a következő megállapítás talán a humántudományok teljességére is kiterjeszthető – bekövetkező töréspontok csupán bizonyos idő távlatából rajzolhatók ki határozottan, szemben a jelen élesen homályos hermeneutikai horizontjával. Amennyiben optimisták vagyunk, és tartjuk azt a nézetet, miszerint a technicizálódással a művészetek és az általuk indukált emóciók iránti érdeklődés nem ellentétes arányosságot mutatnak majd, úgy bátran feltételezhető, hogy egy előre meg nem határozott idő múlva valamely derék irodalomtudós, aki a „szlovákiai magyar” líra kérdéskörével kíván foglalkozni,¹¹² kardinális munkaként tekint majd az Opus-könyvek sorozat első darabjára, a *Hagyománytör(tén)és* c. kötetre. A sorozatról talán még annyit, hogy a Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMÍT) által kiadott, azonos címen futó kéthavi „interkulturális” irodalmi lap „extratartományaként” határozza meg magát,¹¹³ és az előrejelzések szerint évente jelentkezik majd egy-egy újabb kötettel.

A jelen recenzió által bemutatni kívánt opus a „szlovákiai magyar” líra problémakörének egy újabb, s kétségkívül jelentős darabját, a „Hagyománytörténés-vitát” szemlélteti, a polilógust generáló tanulmánytól kiindulva, az arra adott reakciók során át – melyek szerzői az előttük szóló(k) eszmefuttatásaira éppúgy reagálnak – a nyitva hagyott kapukig, a vita ugyanis – még az abban résztvevők reményei szerint is – minden bizonnyal tovább folytatódik majd. A polilógus eredetileg a Szőrös Kő hasábjain jelent meg¹¹⁴, felvonásainak egy kötetbe gyűjtése azonban még inkább nyomatékosítja jelentőségét. Lássuk hát, mi a „konfliktus” tárgya, kik a szereplői, milyen érvek és ellenérvek sorakoznak a fegyvertárunkban, hogyan zajlik a

¹¹² Persze ennek előfeltétele, hogy a későbbiekben idézettek némelyikével ellentétben elfogadja a „szlovákiai magyar” líra – mint reális horizont – létjogosultságát.

¹¹³ Olvasható a fűlszövegben.

¹¹⁴ A későbbiekben talán a rovat címe is beszédessé válik majd: Szőrözés.

bonyodalom, és ha már nyitva maradnak, mégis milyen részeredmények és elvárások mellett maradnak nyitva a fentebb már emlegetett kapuk.

Az Előszóban Csanda Gábor a *hagyomány* szó kötetben betöltött domináns szerepét hangsúlyozza. Kitér annak történéseire és törésére – nem véletlenül –, hisz e kettősséget már az opus címe is magában hordozza. Csanda felhívja a figyelmet arra a határozott elmozdulásra is, mely a mű lineáris olvasatakor válik jól kivehetővé, hisz egy idő után már nem egyértelmű, hogy líra- vagy épp kritika-vitáról van-e szó.

A könyv első, s egyben lényegi tanulmánya H. Nagy Péter *Hagyománytörténet. A kortárs magyar líra paradigmái Szlovákiában 1989-2006*¹¹⁵ című dolgozata, melynek ürügyén bontakozott ki a munka címével fémjelzett vita is. H. Nagy tanulmánya – végig megmaradva az *Előfeltevésekben* megszabott keretek között – maradéktalanul teljesíti a tőle elvártakat, és céljait elérve átfogó képet fest a „szlovákiai magyar” líra alakulásáról. Az imént említett keretek taglalásánál a szerző a címben is jegyzett idő és térbeli korlátok okát és mibenlétét járja körül; alátámasztja azok létjogosultságát, és előre vetíti, hogy „olyan tendenciákat, történeti pozíciókat próbálunk kijelölni az adott intervallumban [...], melyek – a recepció szempontjából is – mérvadó nyelvi-poétikai teljesítményekként tarthatók számon; országhatárokon és politikai küszöbhelyzeteken innen vagy túl”. (12.)¹¹⁶ Ezt követően H. Nagy sorra veszi a „szlovákiai magyar” líra sarkpontjait, s bár végig odafigyel a terjedelemre, ez mégsem válik a dolgozat kárára, hiszen a magabiztos gondolatsozvény a jelentős művek/kötetek/életművek pár szavas – legfeljebb mondatos – elemzésével is tartalmasan rajzolja meg azok kereteit és irányvonalait, arról sem feledkezve meg, hogy elhelyezze őket „szlovákiai magyar”, összmagyar, vagy akár világirodalmi kontextusban is. A dolgozat hangneme mindeközben végig flexibilis és nyitott marad, olyannyira, hogy az azt lezáró sorok – összezsengve Keserű József írásom elején említett gondolatával – nemhogy egy, az értékítéleteiben megdönthetetlen struktúráként tekintenek magára a munkára – épp ellenkezőleg! –, csupán egy ablaknak tartják azt, mely a jelenből enged rálátást a közelmúltra, s melynek felvetéseit kizárólag az idő, és a „szlovákiai magyar” líra további alakulása igazolhatják majd.

¹¹⁵ A Szörös Kőben történő első megjelenés (2006/6.) után a tanulmány a Csanda Gábor és Tóth Károly által szerkesztett, ugyancsak 2006-os megjelenésű *Magyarok Szlovákiában III.* c. kötet hasábjain tűnt fel, alcíme azonban itt már elhagyta a „Szlovákiában” meghatározást. H. Nagy dolgozata 2007-ben az AB-Art kiadónál újabb megjelenésnek örvendhetett, azzal a különlegességgel, hogy alcíme immár így hangzott: *A „szlovákiai magyar” líra paradigmái 1989-2006.* Rác I. Péter később bemutatásra kerülő munkájának harmadik lábjegyzetében ezt a mozzanatot a zajló vita irányába tett provokációként is el tudja képzelni. Annyi mindenestre bizonyos, hogy a változás nem mehetett végbe ok nélkül, a *Hagyománytör(tén)és* szerzője ezzel az apró tollvonással ugyanis több bekezdésnyi fejtegetést és (ellen)reakciót villantott fel.

¹¹⁶ Az oldalszámok – a továbbiakban is – a következő kiadásra vonatkoznak: Csanda Gábor–H. Nagy Péter (szerk.): *Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről.* Pozsony: Szlovákiai Magyar Írók Társasága 2011.

Sánta Szilárd *Hozzászólásában* H. Nagy szövegét játékba hozza a szerző egy korábbi tanulmányával, a *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról* c. 1999-es munkával, melynek keretei és szempontrendszere az általa kommentált dolgozathoz hasonlóan éppoly „többletet eredményez, amely lehetővé teszi a releváns nyelvi-poétikai teljesítmények fölmutatását”. (51.) Sánta igenli H. Nagy azon törekvését, hogy végig odafigyeljen a kontextusra, s így egy pillanatra sem kelti azt az érzetet, hogy a „szlovákiai magyar” líra valamiféle izolált jelenségként működne. Sánta Szilárd *Hozzászólásának* végén a kommentált szöveget olyan munkaként értékeli, melynek „világos koncepciója, szakszerű – mégsem túlírt – nyelvezete messzemenően alkalmassá teszi, hogy az oktatásban hasznos, hiánypótló segédanyagként jelenjen meg”, ám a gondolatsor tovább folytatódik: „Elképzelhető, hogy olyan viták generálója lesz, melyek kezdeményezésének hiánya e korreferátum fogyatékoságának tekinthető.” (53.)

Németh Zoltán *Kilépés egy szűk hagyomány teréből* című vitaindítója a kötet egy igen markáns szövege, mely offenzíven megfogalmazott kérdésirányai révén a H. Nagy-féle tanulmánnyal szemben, az ellentétes póluson foglal helyet. Sánta Szilárdhoz hasonlóan Németh is előveszi a *Hagyománytörténet* szerzőjének 1999-es tanulmányát, s egy kérdéslajstrom felvonultatása, majd egy „számmisztikai zsonglörködés”-nek – ahogy azt az írásra reflektálva Rácz I. Péter jegyzi meg (103.) – is nevezhető összehasonlítás után arra a megállapításra jut, hogy H. Nagy a tanulmányokban kettős mércét használ, és „gesztusokat tesz” a – Németh szerint egyébként kategóriaként érdemlegesen be nem határolható, így nem is létező – „szlovákiai magyar” líra művelőinek irányába. Egyik jelentős érve az, hogy a ’99-es dolgozatban mindössze egy szlovákiai magyar szerző szerepel, s ő is csupán „a felsorolásban kap helyet”.¹¹⁷ (57.) Németh a hagyománytörténet létét is cáfolja, hisz állítása szerint nincs az a szlovákiai magyar lírikus, aki csupán e közeg hagyományaiból eredeztetné művészetét, a H. Nagy által Tőzsér mellett feltüntetett és értékelt Cselényi-líra pozícióját pedig – hosszas érvelés után – „meglehetősen igatagnak” (59.) titulálja. Egy igen erős csavarnál Németh végül elismeri a H. Nagy-féle szöveg érdemeit („kiváló, kompakt stb.” [60.]), ebből következően azonban „különösen veszélyesnek” értékeli a munkát, szerinte ugyanis „általánosan újra működésbe lépett az ún. »kettős mérce« – és erről leginkább a szerző két tanulmányának összevetése árulkodik”. (61.)

Ardamica Zorán *A viszonylagosság áldásai az igazságra nézve* című munkája a kötet azon szövege, amely szépirodalminak is beillő eszköztára, morális jellege, és az

¹¹⁷ Tőzsér Árpádról van szó.

„Objektív/Szubjektív” hasábokra történő elosztása mellett – melyek kétségtelenül igen élvezetessé teszik az írást – a többihez képest igen óvatosan fogalmaz, nem foglal állást: „Úgy gondolom ugyanis, mindkettőjüknek igaza van. Ez nem paradoxon, hiszen létezhetnek párhuzamos igazságok, és a világ relatív.” (63.) Ardamica szerint „a művészettudományok máig fogalomzavarokkal küzdenek. [...] H. Nagy Péter és Németh Zoltán látszólag ugyanazzal a tárggyal kapcsolatban különféle aspektusokat képviselnek, így véleményük nem egyetlen képlet részei, következésképpen nem juthatnak közös nevezőre” (65–66.), továbbá Németh vitaindítójára reflektálva felhívja a figyelmet arra is, hogy a tárgyon túl a módszert is számon kéri a *Hagyománytörténet* szerzőjén. Itt olvasható tehát a líra-vita kritika-vitába történő első áthajlása.

L. Varga Péter munkájának már a címe is beszédes: *Líra, hagyomány, „vita”*. A szerző véleménye szerint – s ez elmarasztalja Ardamica Zorán azon megállapítását, hogy H. Nagy és Németh munkái párhuzamos igazságokként volnának olvashatók – csak elértésről van szó: „A probléma tehát »mindössze« abban áll, hogy az elmélet megértését az ideológiától történő megszabadulás ideológiája sorra kisiklatja” (79.), ezért is zárja a címbéli vita-szót idézőjelek közé. L. Varga az eddig szólókkal ellentétben elhatárolódik attól, hogy a fentebb már emlegetett két H. Nagy-féle tanulmányt össze kéne vetni, Gadamert idézve pedig azt jegyzi meg, hogy a „Horizont sokkal inkább olyasvalami, amibe belevisz az utunk, s velünk együtt halad”. (80.) A *Hagyománytörténet* szerinte tehát nem egy elhatárolt hagyomány alakulását kívánja szemléltetni, hanem épp ellenkezőleg, arra próbál rávilágítani, hogy a korlátok nélkül kezelt hagyomány megértése miként zajlott le a vizsgált közegben, a „tárgyalt szerzők [ugyanis] az irodalom nyelvi-poétikai történetének »ittenni« metszetét adják”. (81.)

Polgár Anikó *Kijáratok a bábeli könyvtárból?* című hozzászólása lényegében a Németh Zoltán által megkezdett gondolatmenetet szövi és árnyalja tovább, amikor kitér a H. Nagy által működtetett szűkítő keretek (tér, idő) veszélyeire, hisz azok – amennyiben valóban elég szűkek – magukkal hozhatják a szerző teljességre való törekvését, melynek folytán egymás mellé – legalábbis egy szövegfelületre – kerülnek a kánont ténylegesen befolyásoló szerzők a dilettánsokkal: „Egy redukált térben részben a nosztalgia lomhasága dolgozik, másrészt a megértő tolerancia, mely nem követel, hanem rendre megbocsát és elnéz.” (89.)

Tözsér Árpád *Klumpa* című írása elején néhány gondolat erejéig saját harcát eleveníti fel, melyet több ízben is megvívott már a „szlovákiai magyar irodalom” márkájú fapapuccsal/-ban¹¹⁸, és elismeri, belefáradt már a küzdelembe. „S megint az irodalomtörténet

¹¹⁸ Klumpa (holland) = facipő, fapapucs, fatalpú lábbeli

alapidilemmájánál vagyunk: lehet-e tudományos egy állítás, ha az azt kizárni kívánó másik állítás is ugyanolyan érvénnyel védhető?” (94.) Tózsér osztja Németh Zoltán azon véleményét, hogy a szlovákiai magyar valóban egy leágazó irodalom, a „belső” hagyománytörténetét illetően pedig éppúgy szkeptikusak a meglátásai, arra a következtetésre jut azonban, hogy nem lehet véletlen, amiért a „szlovákiai magyar” líra elleni küzdelem végig eredménytelen maradt, így bizonyos szemszögből elismeri annak létjogosultságát. Egyik, záráshoz közelítő gondolatában továbbá elhatárolódik Németh vitaindítójának vehemens offenzívájától, és konstatálja, hogy „H. Nagy az irodalomtörténeti szemlék képlékenységének tudatában csak mintegy hipotéziseket kínál valaminek a szemléléséhez, s ezen a »mozgó esztétikán« csak azok háborodhatnak föl, akik nem nyitott rendszerekben, hanem zárt kánonokban, paradigmákban gondolkodnak, s mivel nincs szemük a nyitottságra, a nyitottat is zártak látják.” (97.)

Ráczi I. Péter *Etetni tilos!* című eszmefuttatása a *Hagyománytörténet*szel szembehelyezkedő Németh Zoltán-féle érvrendszer irányába paríroz, és sorra tárja fel annak vitatható pontjait. „Mivel teljesen elhibázottnak, elhamarkodottnak, ingerlékenynek éreztem írását, arra gondoltam, hogy nem kéne éppen egy ilyen »terméketlen« szöveget a nyilvánosság tereiben tovább generálni...” (99.) Ráczi I. szerint Németh lényegében a saját csapdájába esik, ugyanis olyan dolgokat kér számon a H. Nagy-féle tanulmányon (nyitottság, továbbírhatóság, szétválaszthatóság, recepció), amelyekhez „éppen ő az (mármint NZ), aki nagyon furcsán viszonyul...” (102.)

Bárczi Zsófia *Líravita, kritikavita* című munkája amellet, hogy a *Hagyománytörténet* tér és időbeli kereteit alátámasztandó, hangsúlyozza H. Nagy dolgozatának alkalmi jellegét – az ugyanis eredetileg a Somorjai disputa 2006. októberi „fordulójára” készült –, a Csanda Gábor által már előre jelzett líra/kritika-vita közti áthajlást/arányeltolódást felvető/hangsúlyozó írások centrumába illeszti önmagát. Bárczi szerint a H. Nagy által jegyzett tanulmány, és a Németh Zoltán elkövette vitaindító párhuzamos olvasata jól láttatja, hogy az „eltérő előfeltevések milyen mértékben irányítják az irodalomról való gondolkodás hogyanját”. (109.) A *Líravita, kritikavita* szerzője szerint a *Hagyománytörténet* „kánonalkotó pozícióba” került – hiszen „a H. Nagy írását követő hozzászólások [...] nem mutattak azonban fel olyan, a térség lírájáról való beszédet lehetővé tevő egységes konstrukciót, amely alternatívát kínálna a H. Nagy által kialakított rendszerrel szemben” (110.), a róla elnevezett vita pedig leginkább a „líratörténet folyamatairól való gondolkodásra” fejtheti (majd) ki a hatását.

Vida Gergely kötetzáró hozzászólása, *Az irodalomtörténet irritációja* c. szöveg bár elismeri, hogy a H. Nagy-féle munkában helyenként „indokolt lett volna kritikusabb hozzáállás, utalás

bizonyos tendenciákra” (114.), a feltüntetett nevek számából azonban véleménye szerint nem feltétlenül az következik, hogy H. Nagy az összes említett szerzőt egyaránt jelentősnek ítélné meg. Tovább szélesítve kommentáló horizontját, Vida arra is rámutat, hogy csupán a regionális koncepciót mereven elutasító vitapartnerek tulajdonítanak kettős könyvelést és területi toleranciát H. Nagy Péter tanulmányának, a kettő pedig ilyenformán egymástól elválaszthatatlannak tűnik, „arra ugyanis nem találunk utalásokat, hogy tartható lenne-e egy területi elv, ha nem működtetne kompenzációt”. (111.)

Bárczi Zsófia hozzászólását olvasva rémlett fel bennem a gondolat, hogy azon töprengeni, a vitát indukáló tanulmány szerzője végül is minek szánta munkáját, felesleges, a (pillanatnyi) eredmény ugyanis szemmel látható. A H. Nagy-féle dolgozat négyszeri megjelenése valóban azt feltételezi, hogy a *Hagyománytörténet* kanonizált szövege (lesz) a „szlovákiai magyar” líra történetével foglalkozó szakirodalomnak. Na persze ha létezik egyáltalán olyan, hogy „szlovákiai magyar” líra, hisz bár már e szöveg is a kétezredik szavához közelít a téma kapcsán, annak egzisztenciáját (az általa reflektált szövegekkel egyetemben) ugyancsak képtelen maradéktalanul megerősíteni... De ez nem is (lehet) baj, elvégre sok olyan dolgról tudunk, és szervezünk is (!) disputákat róluk, amelyek (véltetően, vagy akár bizonyítottan) nem léteznek, a „szlovákiai magyar” líra jelen pillanatban azonban, a „Hagyománytörténet-vita” fényében úgy tűnik, nem ezek közé tartozik.

A *Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről* című kötet fülszövegének soraival pedig, melyek szerint „e vitaanyag érdemes arra, hogy irodalomtörténeti fejezetként – egy arra méltó kiadvány formájában – hozzáférhetővé váljon a szélesebb olvasóközönség számára is”, teljesen egyetértek, és osztozom azon reményben is, hogy „A párbeszéd tehát folytatódik. Avagy most kezdődik...”

Csanda Gábor–H. Nagy Péter (szerk.): *Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről*. Pozsony: Szlovákiai Magyar Írók Társasága 2011.